

Національна академія наук України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса
Інститут історії України
Інститут всесвітньої історії
Інститут соціології
Інститут соціальної та політичної психології
Інститут обдарованої дитини
Всеукраїнська газета «Освіта і суспільство»

МАТЕРІАЛИ

*VI Всеукраїнської міжгалузевої
науково-практичної онлайн-конференції*

**«Українське суспільство
у перспективах розвитку:
історичний, соціально-політичний,
освітньо-педагогічний аспекти»**

26–31 березня 2025 року
*в межах XVI Міжнародної виставки
«Сучасні заклади освіти–2025»*

Київ
2025

У45 Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти : матеріали VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 26–31 березня 2025 року). / Упоряд. Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. – 1 380 с.

У збірник увійшли статті й тези учасників VI Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції «Українське суспільство у перспективах розвитку: історичний, соціально-політичний, освітньо-педагогічний аспекти», у межах XVI Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти–2025», у яких автори висвітлюють питання переосмислення та повернення історії України й просування її на світовому рівні; визначення актуальних проблем розвитку українського суспільства на принципах свободи, рівності, поваги до людської гідності, дотримання прав людини і верховенства права; актуалізують освітньо-педагогічні тенденції вдосконалення національної освіти; окреслюють напрями розвитку обдарованих дітей і юні в умовах боротьби за незалежність і цілісність України.

Видання рекомендовано для науковців, керівників і представників освітніх закладів, інститутів післядипломної освіти, педагогічних працівників усіх ланок системи освіти.

Статті подано в авторській редакції (збережено авторські мову й граматику). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

Мацука В. М.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та фінансів,
Маріупольський державний університет,
Київ, Україна,
v.matsuka@mi.edu.ua

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ І МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЇЇ ЗАХИСТУ ТА ПОВЕРНЕННЯ

Анотація. Стаття аналізує проблеми захисту культурної спадщини під час збройних конфліктів, зокрема міжнародно-правові механізми захисту та повернення культурних цінностей. Висвітлено визначення культурної спадщини та основні загрози її знищення в умовах війни. Окрема увага приділена Гаазькій конвенції 1954 року, Конвенції ЮНЕСКО 1970 року та діяльності міжнародних організацій, що займаються охороною культурних цінностей. Також розглянуто механізми реституції та репатріації, а також успішні приклади повернення культурної спадщини, зокрема з Греції, Німеччини та України. Проаналізовано вплив військових конфліктів ХХ-ХХІ століття на культурні пам'ятки, зокрема в Сирії, Іраку та Україні. У заключній частині запропоновано шляхи удосконалення міжнародного правового захисту культурної спадщини та використання новітніх технологій для її збереження та повернення.

Ключові слова: культурна спадщина, збройні конфлікти, міжнародно-правовий захист, реституція, репатріація, Гаазька конвенція, Конвенція ЮНЕСКО, культурні цінності, повернення артефактів, технології захисту.

Abstract. The article analyzes the issues of cultural heritage protection during armed conflicts, specifically focusing on international legal mechanisms for the protection and return of cultural valuables. It highlights the definition of cultural heritage and the main threats to its destruction in times of war. Special attention is given to the 1954 Hague Convention, the 1970 UNESCO Convention, and the activities of international organizations involved in the protection of cultural values. The article also examines the mechanisms of restitution and repatriation, as well as successful examples of the return of cultural heritage from Greece, Germany, and Ukraine. The impact of 20th-21st century military conflicts on cultural monuments, particularly in Syria, Iraq, and Ukraine, is analyzed. The article concludes with proposed ways to improve international legal protection of cultural heritage and the use of modern technologies for its preservation and return.

Keywords: cultural heritage, armed conflicts, international legal protection, restitution, repatriation, Hague Convention, UNESCO Convention, cultural values, return of artifacts, protection technologies.

Культурна спадщина є невід'ємною складовою національної ідентичності, що відображає історичні, культурні, релігійні та соціальні цінності народів. Проте під час військових конфліктів вона стає однією з найбільш уразливих сфер, адже руйнування, розграбування та незаконне вивезення культурних артефактів не лише завдають непоправної шкоди конкретним націям, а й

порушують норми міжнародного права. Тому питання її збереження в умовах збройних конфліктів набуває особливого значення, адже воно тісно пов'язане із захистом гуманітарних прав та збереженням історичної й культурної цілісності.

У зв'язку з цим дедалі більшої актуальності набуває вивчення міжнародно-правових механізмів захисту та повернення культурних цінностей. Сучасні збройні конфлікти, зокрема в Сирії, Іраку та Україні, ще раз наголошують на необхідності міжнародної співпраці та створення ефективних заходів для збереження культурної спадщини під час війни. Порушення міжнародних норм не лише завдає непоправної шкоди національним культурам, а й загрожує світовій культурній спадщині загалом.

Ця стаття має на меті дослідити міжнародно-правові інструменти захисту культурної спадщини в умовах війни, а також розглянути механізми повернення викрадених або вивезених культурних цінностей. Окрім того, особлива увага приділяється ролі міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, Інтерпол та інших, у збереженні культурних надбань у період збройних конфліктів.

Культурна спадщина охоплює широкий спектр матеріальних і нематеріальних цінностей, які мають значення для нації або всього людства. До неї належать матеріальні об'єкти, зокрема археологічні пам'ятки, твори мистецтва та історичні будівлі, що є свідченням минулого; нематеріальна спадщина, яка включає мови, традиції, народні ремесла й обряди; архітектурні споруди, монументи й ансамблі, що мають історичну та культурну цінність; а також архівні матеріали, такі як документи, манускрипти та фотографії, що містять важливу інформацію про історію нації. Однак у період збройних конфліктів ця спадщина часто зазнає значних загроз, оскільки може бути пошкоджена, знищена або незаконно вивезена.

Війна є одним із найсерйозніших факторів, що загрожують збереженню культурної спадщини, оскільки бойові дії спричиняють руйнування інфраструктури та історичних пам'яток. Збройні конфлікти нерідко стають причиною масштабних втрат культурних цінностей, що має катастрофічні наслідки для національної ідентичності та історичної пам'яті народів. Пам'ятки культури можуть бути навмисно знищені або випадково пошкоджені під час бойових дій, що призводить до їх часткової або повної втрати.

Серед основних загроз – руйнування культурних об'єктів унаслідок артилерійських обстрілів, авіаударів та вибухів. Відомими прикладами є знищення музеїв у Багдаді під час війни в Іраку, а також руйнування стародавніх пам'яток у Сирії в результаті воєнних дій.

Розграбування культурних об'єктів під час збройних конфліктів є серйозною загрозою для національної спадщини. Музеї, храми та археологічні пам'ятки часто стають мішенню для мародерів, як серед місцевого населення,

так і серед організованих злочинних угруповань, які прагнуть незаконно привласнити артефакти для подальшого продажу на чорному ринку. Це не лише позбавляє народи їхньої культурної спадщини, а й сприяє її руйнуванню, оскільки в процесі нелегального транспортування артефакти зазвичай зазнають пошкоджень через неналежні умови зберігання.

Ще однією поширеною проблемою під час військових конфліктів є незаконне вивезення культурних цінностей. Після окупації територій військовими або терористичними угрупованнями культурні артефакти часто контрабандним шляхом переправляються за кордон для подальшої реалізації на міжнародних ринках. Такий незаконний обіг культурних надбань не лише порушує суверенне право держави на її історичну спадщину, а й значно ускладнює процес повернення викрадених цінностей.

Ці виклики наголошують на необхідності дієвого міжнародно-правового механізму для захисту культурної спадщини в умовах війни. Впровадження та дотримання правових норм на глобальному рівні є важливим кроком у збереженні культурного розмаїття та забезпеченні права народів на їх історію та традиції [1].

Ключовим міжнародним документом у сфері захисту культурної спадщини під час воєн є Гаазька конвенція 1954 року. Вона покликана гарантувати збереження культурних об'єктів, запобігати їх знищенню чи пошкодженню та визначати обов'язки держав щодо їх охорони. Конвенція забороняє цілеспрямовані атаки на культурні пам'ятки, їх знищення, використання у військових цілях, а також передбачає створення національних органів для їхнього захисту [2].

Для підвищення ефективності конвенції було ухвалено два протоколи. Перший протокол (1954 р.) посилює зобов'язання щодо охорони культурних об'єктів, передбачаючи їх реєстрацію та забороняючи використання у військових цілях. Другий протокол (1999 р.) запроваджує додаткові заходи для запобігання незаконному вивезенню культурних цінностей і передбачає відповідальність за порушення норм конвенції.

Важливу роль у боротьбі з незаконним обігом культурних артефактів відіграє Конвенція ЮНЕСКО 1970 року, ухвалена 14 листопада 1970 року. Вона спрямована на протидію нелегальному вивезенню та передачі культурних цінностей, що є особливо актуальним у період збройних конфліктів. Конвенція зобов'язує держави-учасниці запроваджувати митний контроль для запобігання незаконному переміщенню культурних об'єктів та передбачає механізми їх повернення. Крім того, документ сприяє міжнародній співпраці у сфері боротьби з нелегальним ринком культурних цінностей, встановлюючи загальноприйняті

стандарти, які допомагають мінімізувати ризики втрат культурної спадщини, особливо у регіонах, що постраждали від військових дій [3].

Окрім Гаазької конвенції та Конвенції ЮНЕСКО 1970 року, існує низка інших важливих міжнародних документів, які сприяють захисту культурної спадщини. Зокрема, значущим є прийнята у 2001 році Конвенція ООН щодо заходів боротьби з незаконною торгівлею культурними цінностями. Цей документ встановлює більш детальні механізми міжнародного співробітництва та передбачає контрольні заходи для протидії незаконному обігу культурних об'єктів.

Важливу роль у цій сфері відіграють також рішення та резолюції, ухвалені в межах діяльності ЮНЕСКО, які звертаються до світової спільноти із закликом посилити заходи для охорони культурної спадщини. Організація встановлює міжнародні стандарти збереження культурних об'єктів у період збройних конфліктів, ініціює міжнародні конференції, форуми та програми, спрямовані на підвищення рівня обізнаності та активізацію міжнародного співробітництва.

Додатково значний внесок у боротьбу з незаконним переміщенням культурних цінностей здійснює Інтерпол. Організація відстежує нелегальні канали торгівлі культурними об'єктами, співпрацює з митними службами та правоохоронними органами різних країн, що сприяє зменшенню ризиків контрабанди та нелегального продажу артефактів.

Крім того, держави взаємодіють із міжнародними структурами, що спеціалізуються на захисті культурної спадщини. Зокрема, Міжнародний комітет Червоного Хреста та Міжнародний центр з вивчення збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM) сприяють реалізації програм охорони культурних об'єктів у зонах бойових дій.

Загалом, міжнародно-правові механізми та діяльність спеціалізованих організацій формують потужну основу для ефективного захисту культурної спадщини під час збройних конфліктів, забезпечуючи збереження культурних надбань для майбутніх поколінь.

Важливим аспектом міжнародного правового регулювання є процес повернення культурних цінностей, що дозволяє відновити право держав на їхню національну спадщину, яка була викрадена або незаконно вивезена. У цій сфері використовуються два ключові терміни: реституція та репатріація.

Реституція означає повернення незаконно вивезених або викрадених культурних об'єктів їхнім законним власникам, зокрема тій державі, з якої вони були вилучені. Цей процес базується на принципах справедливості та відновлення законних прав держави на її культурну спадщину, що є невід'ємною частиною національної ідентичності. Реституція відіграє важливу роль у виконанні міжнародних зобов'язань, передбачених низкою міжнародних

документів, зокрема Конвенцією ЮНЕСКО 1970 року. Вона спрямована на відновлення законного статусу культурних цінностей, що має велике значення для збереження історичної та культурної цілісності народів.

Репатріація зосереджена на поверненні культурних цінностей до країни їхнього походження. Це поняття охоплює не лише передачу об'єктів державами, а й участь музеїв та інших культурних установ у цьому процесі. Головною метою репатріації є не лише фізичне повернення артефактів, а й відновлення їхнього історичного та культурного зв'язку з нацією, якій вони належать.

Основними принципами реституції та репатріації є захист прав власності на культурні об'єкти, повага до національної спадщини, міжнародне співробітництво та забезпечення збереження культурних надбань для наступних поколінь [4, с. 45].

Процедура повернення викрадених або незаконно вивезених культурних цінностей є складною і включає кілька основних механізмів, що діють на міжнародному рівні.

Судові процеси є ключовим механізмом відновлення законних прав на культурні об'єкти. Як міжнародні, так і національні судові інстанції можуть розглядати справи, пов'язані з незаконним вилученням, продажем або переміщенням культурних цінностей. Судові рішення відіграють важливу роль у поверненні артефактів, особливо коли постає питання юрисдикції, доказової бази або виконання міжнародних зобов'язань щодо охорони культурної спадщини. Однак такі процеси часто тривають довго та супроводжуються юридичними труднощами через відсутність єдиних правових норм у цій сфері. Це підкреслює значення додаткових механізмів повернення.

Дипломатичні угоди є ефективним способом врегулювання питань повернення культурних цінностей. Держави можуть укласти двосторонні чи багатосторонні договори, що регулюють процес повернення незаконно вивезених артефактів. Такі угоди зазвичай містять конкретні положення про механізми повернення, а також умови подальшої охорони цих об'єктів після їхнього повернення. Дипломатичний підхід особливо важливий у випадках, коли судові процеси не дають швидкого або ефективного результату.

Санкції можуть застосовуватися для тиску на країни або організації, які не виконують міжнародні зобов'язання щодо повернення культурних об'єктів. Вони можуть включати економічні обмеження, політичні заходи або обмеження у міжнародній співпраці. Санкційна політика часто поєднується з іншими методами, такими як судові позови чи дипломатичні переговори, що підсилює ефективність міжнародних зусиль із повернення культурної спадщини.

У світі є багато прикладів успішного повернення культурних цінностей, що свідчать про ефективність міжнародної співпраці та застосування правових механізмів.

Німеччина є прикладом успішної реституції, зокрема щодо повернення золотих артефактів, які були викрадені під час Другої світової війни. Завдяки активній дипломатичній роботі та міжнародній підтримці значна частина цих цінностей була повернута до країни наприкінці 1990-х років. Це підкреслює важливість міжнародної співпраці та зусиль на рівні урядів у процесі реституції.

Греція протягом багатьох років веде кампанію за повернення мармурових скульптур Парфенона, які були вивезені з Афін у XIX столітті лордом Елгіном. Країна докладає дипломатичних зусиль, проводить публічні кампанії та співпрацює з ЮНЕСКО для досягнення своєї мети. Незважаючи на значний міжнародний тиск та активні переговори, питання повернення мармурів залишається відкритим, що демонструє складність цього процесу на світовій арені [7, с.32].

Україна також має успішний досвід повернення викрадених культурних цінностей. Одним із найважливіших прикладів є повернення скіфського золота, яке після анексії Криму Російською Федерацією опинилося в Нідерландах. Завдяки активній дипломатичній роботі та правовим діям частину цих безцінних артефактів вдалося повернути в Україну. Цей випадок підтверджує ефективність міжнародних правових механізмів і важливість національних зусиль у відновленні культурної спадщини.

Успішні приклади реституції культурних цінностей наголошують на необхідності міжнародної співпраці, застосування правових механізмів та активної дипломатичної діяльності для повернення втрачених артефактів. Водночас вони демонструють складність і тривалість цього процесу, що вимагає подальшого вдосконалення міжнародного законодавства та механізмів захисту культурної спадщини.

Друга світова війна (1939–1945) стала одним із найбільших викликів для культурної спадщини Європи та світу. У цей період значна кількість архітектурних пам'яток, мистецьких творів, архівних документів та інших культурних об'єктів зазнала руйнувань або була незаконно вивезена. Особливого масштабу набуло мародерство та систематичне пограбування культурних цінностей з боку держав-агресорів. Зокрема, нацистська Німеччина здійснювала масове вивезення творів мистецтва, археологічних артефактів та інших культурних скарбів, що мали велике історичне значення.

Після завершення війни міжнародне співтовариство розпочало ініціативу з повернення викрадених культурних об'єктів. Було створено спеціальні комісії, відповідальні за їхній розшук і репатріацію. Однією з ключових організацій, що займалася цим питанням, стала Комісія з повернення культурних цінностей, заснована союзними державами. Завдяки міжнародній співпраці вдалося повернути частину артефактів, зокрема картини, скульптури та археологічні

знахідки. Однак значна кількість культурних об'єктів, зокрема архітектурні пам'ятки, зруйновані під час воєнних дій, була втрачена назавжди.

Балканські конфлікти 1990-х років, зокрема війна в Югославії, завдали значної шкоди культурній спадщині Південно-Східної Європи. У цей період масово знищувалися культурні та релігійні пам'ятки, що стали мішенню етнічних і релігійних конфліктів. Зокрема, у Сараєві було втрачено значну частину історичних та культурних об'єктів, серед яких бібліотеки, музеї та архітектурні споруди. У Косово та інших регіонах масово руйнувалися храми, мечеті та монастирі [8, с. 20].

Міжнародна спільнота, особливо ЮНЕСКО, оперативно відреагувала на ці руйнування. Було розпочато масштабні проекти з відновлення постраждалих об'єктів у співпраці з урядами балканських країн та міжнародними організаціями. Одним із найзначущих проектів став план реконструкції культурної спадщини Сараєва. Крім того, на Балканах запровадили спеціальні механізми для захисту культурних об'єктів, зокрема санкції проти осіб, причетних до знищення пам'яток. Однак, попри ці заходи, значна частина культурної спадщини залишилася втраченою без можливості відновлення.

Збройні конфлікти в Сирії та Іраку, що розгорнулися у XXI столітті, стали серйозним випробуванням для збереження культурної спадщини. У ході бойових дій були зруйновані численні археологічні та історичні пам'ятки, зокрема в таких містах, як Пальміра, Мосул і Алеппо. Окрім того, терористичні угруповання, зокрема «Ісламська держава», цілеспрямовано знищували та розграбовували культурні об'єкти, використовуючи їх для фінансування своєї діяльності. Значна кількість артефактів була незаконно вивезена та продана на чорному ринку, що сприяло поширенню нелегальної торгівлі культурними цінностями.

Ця ситуація створила серйозну загрозу для світової культурної спадщини. Багато артефактів з територій Сирії та Іраку через посередників опинилися в інших країнах, що стимулювало зростання міжнародного ринку незаконного продажу культурних об'єктів. Організації, такі як ЮНЕСКО, Інтерпол та ООН, докладають значних зусиль для відстеження та повернення цих цінностей. Однак складність у виявленні викрадених артефактів, а також політичні та правові труднощі ускладнюють процес їхньої реституції.

Війна в Україні, що розпочалася у 2014 році та значно загострилася у 2022 році, завдала серйозних втрат національній культурній спадщині. Окупація Криму та частини Донбасу супроводжувалася масштабними руйнуваннями історичних пам'яток, музеїв і архітектурних об'єктів, а також незаконним вивезенням культурних цінностей. Зафіксовано численні випадки переміщення артефактів із захоплених територій до Росії, зокрема предметів музейних колекцій та археологічних знахідок, а також навмисне знищення пам'яток архітектури, які є важливою частиною української історії та культури [6, с. 586].

Зусилля щодо повернення викрадених культурних об'єктів зосереджені на дипломатичних ініціативах, правових процедурах та міжнародній співпраці. Україна активно співпрацює з такими організаціями, як ЮНЕСКО та Інтерпол, з метою повернення незаконно вивезених артефактів. Також створено спеціальні робочі групи та моніторингові програми, які займаються фіксацією руйнувань культурних пам'яток та ідентифікацією втрачених об'єктів. Однак, через масштабність руйнувань та складність правових процедур, процес повернення культурних цінностей є тривалим і вимагає широкої міжнародної підтримки та координації.

Таким чином, конфлікти XX-XXI століття, як і раніше, становлять серйозну загрозу для культурної спадщини, що вимагає ефективних міжнародних заходів для її захисту та відновлення. Водночас ці події підкреслюють необхідність зміцнення правових норм та міжнародної співпраці з метою запобігання подальшому знищенню культурних об'єктів і незаконному обігу артефактів.

Попри наявність міжнародних правових механізмів, їхня ефективність залишається обмеженою через низку проблем. Однією з основних є недостатня кількість обов'язкових юридичних норм, що забезпечують комплексний захист культурних цінностей на всіх етапах – від збереження до повернення. Крім того, міжнародні угоди, такі як Гаазька конвенція 1954 року та Конвенція ЮНЕСКО 1970 року, містять недоліки щодо механізмів виконання та моніторингу їх дотримання, що значно ускладнює практичне застосування цих документів. Зокрема, у багатьох країнах немає дієвих правових інструментів для боротьби з нелегальним вивезенням культурних об'єктів, що призводить до недостатнього виконання взятих міжнародних зобов'язань на національному рівні.

Існуючі міжнародні правові механізми потребують суттєвого вдосконалення, щоб забезпечити належний контроль та ефективний захист культурних цінностей в умовах зростаючих загроз.

Однією з ключових проблем сучасного міжнародного правового регулювання є відсутність дієвих санкцій за порушення норм міжнародного права у сфері охорони культурної спадщини. Попри наявність міжнародних конвенцій, порушення положень міжнародного гуманітарного права щодо захисту культурних об'єктів часто не отримують належної реакції від світової спільноти. Чинні санкційні заходи, такі як політичні чи економічні обмеження, недостатньо ефективні для запобігання випадкам мародерства та незаконного переміщення культурних артефактів, які нерідко використовуються для фінансування терористичних угруповань. У зв'язку з цим необхідно запровадити більш жорсткі санкції, які б мали реальний вплив на боротьбу з нелегальним обігом культурних цінностей.

Зокрема, варто розробити нові механізми, що передбачатимуть відповідальність не лише окремих осіб чи держав-агресорів, а й міжнародних структур, які сприяють незаконному переміщенню культурних об'єктів.

Важливим кроком стане введення санкцій проти організацій, причетних до мародерства або незаконного продажу культурної спадщини.

Одним із перспективних напрямків посилення захисту культурних об'єктів є впровадження сучасних цифрових технологій, зокрема створення глобальних баз даних для відстеження переміщення культурних цінностей. Такі бази, що містять детальну інформацію про культурні артефакти (фотографії, опис, технічні характеристики), можуть стати ефективним інструментом у боротьбі з нелегальним ринком. Використання штучного інтелекту сприятиме автоматичному моніторингу та ідентифікації викрадених предметів, а також прогнозуванню можливих шляхів їх незаконного обігу.

Штучний інтелект здатний аналізувати великі масиви даних, виявляти закономірності у переміщенні артефактів та прогнозувати можливі схеми їх контрабанди. Це значно розширює можливості міжнародних організацій, правоохоронних органів та урядів у боротьбі з незаконною торгівлею культурними цінностями.

Ефективне збереження та повернення культурної спадщини потребує комплексного підходу, що включає активну взаємодію між державами, міжнародними інституціями та громадянським суспільством. Такі організації, як ЮНЕСКО, Інтерпол та ООН, повинні відігравати ключову роль у розробці міжнародних стандартів та механізмів, спрямованих на захист культурної спадщини.

На національному рівні держави мають удосконалювати власні програми охорони культурних цінностей, узгоджуючи їх із міжнародними вимогами. Водночас активна участь громадянського суспільства у процесах збереження культурної спадщини є не менш важливою. Це може включати як практичні заходи щодо моніторингу та реставрації об'єктів, так і просвітницькі ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності громадян щодо значення культурних цінностей [8].

Таким чином, посилення міжнародного захисту культурної спадщини є важливою складовою глобальної стратегії збереження культурних цінностей для майбутніх поколінь. Використання сучасних технологій та поглиблення міжнародної співпраці є ключовими факторами у боротьбі з незаконним обігом культурних об'єктів.

У ході дослідження було визначено низку проблем, що знижують ефективність міжнародного захисту культурної спадщини. Попри важливість чинних правових механізмів, вони не гарантують належного рівня контролю, особливо в умовах військових конфліктів та зростання нелегального ринку культурних артефактів.

Серед основних викликів – недосконалість імплементації міжнародних норм у національному законодавстві та брак суворих санкцій за порушення

міжнародного права, зокрема щодо незаконного вивезення культурних цінностей [5, с. 199].

Перспективним напрямом розвитку є використання цифрових технологій, таких як глобальні бази даних та алгоритми штучного інтелекту, що можуть значно покращити процеси моніторингу та виявлення викрадених об'єктів. Водночас успішне вирішення цих проблем потребує активної співпраці між державами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством.

Для підвищення ефективності міжнародного захисту культурної спадщини необхідно посилити контроль за виконанням міжнародних норм, запровадити суворіші санкції за їх порушення, а також активно застосовувати новітні технології для виявлення та повернення викрадених культурних цінностей. Окрім того, слід зміцнювати міжнародну співпрацю, підтримувати ініціативи громадянського суспільства та створювати спеціалізовані правозахисні структури для боротьби з незаконним обігом культурних артефактів.

Отже, для ефективного збереження культурної спадщини необхідний комплексний підхід, що включає вдосконалення правових механізмів, використання сучасних технологій та зміцнення міжнародної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України : монографія. 2-ге вид., випр. та доповн. Київ : Норма права, 2023. 656 с.
2. Гаазька конвенція про охорону культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_722#Text (дата звернення: 13.03.2025).
3. Конвенція ЮНЕСКО про заходи щодо заборони та запобігання незаконному вивезенню, передачі та обміну культурних цінностей 1970 року. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_186 (дата звернення: 13.03.2025).
4. Кушакова-Костицька Н., Оганов А. Міжнародно-правові підходи до охорони культурної спадщини. Філософські та методологічні проблеми права. 2024. № 2 (28). С. 39-47.
5. Лаврентьева В.О., Мацука В.М. Збереження культурної спадщини в умовах сучасних викликів. Перспективи розвитку територій: теорія і практика. поствоєнне відновлення: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, Харків, 14–15 листопада 2024 р. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 198-200. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/23799/1/Zbirnik%20tez%202024%20rik%202003.pdf#page=198> (дата звернення: 13.03.2025).
6. Мацука В.М. Туризм та війна: реалії й перспективи відновлення. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 2. м. Полтава, 30 – 31 травня 2023 р. Полтава, 2023. С.586-587. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/1239/zbirnykberezen2023ch2sekcija5101.pdf> (дата звернення: 13.03.2025).

7. Омельченко В. Я., Мацука В. М. Післявоєнне відновлення туризму: досвід Хорватії, Боснії та Герцеговини, Кипру, Ізраїлю, Єгипту, Грузії. Сучасні технології управління туристичним та готельно-ресторанним бізнесом: Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених 26 вересня 2023 р. За заг. редакцією д.е.н., професора Балабаниць А.В., Київ: МДУ, 2023. С. 30-33.
8. Охорона культурної спадщини в умовах збройного конфлікту. Основні правові аспекти. Управління з питань охорони культурної спадщини. Дніпровська міська рада. URL: <https://heritage.dnipro-rada.gov.ua/ohorona-kulturnoyi-spadshhyny-v-umovah-zbrojnogo-konfliktu-osnovni-pravovi-aspekty-pytannya/> (дата звернення: 13.03.2025).
9. Matsuka V., Horbashevskaya M. Models of saving cultural heritage: experience of EU and USA. Aranduass. Revista cientifica multidisciplinaria. 2024. Vol. 1, 18-22. URL: <http://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8037> (дата звернення: 13.03.2025).

Мельник Євгенія,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області,
ev.melnik@ukr.net

МЕДІАОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

У статті розглядається медіаосвіта як ключовий інструмент формування інформаційної грамотності учнів у сучасному освітньому процесі. Аналізується значення медіаграмотності для розвитку критичного мислення, цифрової безпеки та відповідального ставлення до інформації. Визначено основні методи впровадження медіаосвіти в освітню діяльність закладів освіти, зокрема інтеграцію в освітні предмети, проведення тренінгів і використання цифрових технологій. Особливу увагу приділено ролі педагога у формуванні навичок аналізу медіаконтенту та необхідності професійної підготовки вчителів у сфері медіаграмотності. Доведено, що впровадження медіаосвіти сприяє формуванню відповідального споживання інформації, розвитку комунікативної компетентності та адаптації школярів до сучасного інформаційного простору.

Ключові слова: медіаосвіта, інформаційна грамотність, критичне мислення, цифрова безпека, медіаграмотність, освітній процес, цифрові технології.

Keywords: media education, information literacy, critical thinking, digital security, media literacy, educational process, digital technologies.

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком інформаційних технологій та глобальною диджиталізацією суспільства. В умовах інформаційного вибуху та зростаючої ролі медіа в житті кожної людини